

PROBLEMI PROIZVODNJE MLIJEKA U HRVATSKOJ

PROBLEMS OF MILK YIELD IN CROATIA

Brlek S.

I/ UVOD

Proizvodnja mlijeka je privredna djelatnost kojoj je cilj ostvarivanje odgovarajućeg dohotka. Njegova veličina ovisi o veličini proizvedenog mlijeka po kravi, o ostvarenoj prodajnoj cijeni i cijeni koštanja proizvedenog mlijeka.

Proizvedena količina mlijeka po kravi na društvenom sektoru bazirana na suvremenoj tehnologiji i HF pasmini je jednaka ostvarenoj mliječnosti po kravi u zapadno-evropskim zemljama.

Na individualnom sektoru je niska, što ima za posljedicu nisku tržnost mlijeka i nedovoljan otkup za potrebe mljekara i opskrbu stanovništva.

Povećanje proizvodnje mlijeka na ovom sektoru je moguće izvršiti daljnjim ulaganjem u robnu proizvodnju. Ulaganje u ovu proizvodnju ne mogu vršiti samo proizvođači, jer su vrlo visoka, i ne mogu se osigurati prodajom mlijeka po otkupnim cijenama, koje iznose ispod 50 % vrijednosti maloprodajne cijene mlijeka.

Niske otkupne cijene mlijeka ne stimuliraju proizvođače da ulažu u ovu proizvodnju, a isto tako da se s njom bave, što rezultira znatnijim padom broja krava na individualnom sektoru.

Poticajna sredstva uložena u podizanje novih društvenih farmi u Hrvatskoj nisu dala očekivane efekte u pravcu znatnijeg povećanja ukupne proizvodnje mlijeka na društvenom sektoru.

Veći i brži efekti u povećanju otkupljenih količina mlijeka ostvarili bi se usmjeravanjem poticajnih sredstava u proizvodnju mlijeka (robnim) proizvođačima na individualnom sektoru, što bi zaustavilo stagnaciju u proizvodnji mlijeka, koja je prisutna već niz godina u Hrvatskoj.

Svrha ove analize je prikazati sadašnje stanje u proizvodnji mlijeka u Hrvatskoj i mjere koje su se poduzimale i koje bi se trebalo poduzeti da se zaustave negativna kretanja u proizvodnji mlijeka u Hrvatskoj.

II/ STANJE I PROBLEMI

Brojno stanje krava na privatnom i društvenom sektoru za period 1979-1989. god. prikazano je u tabeli 1.

(prema podacima SSCH (2))

Brlek S.: Problemi proizvodnje mlijeka u Hrvatskoj

Tabela 1 Brojno stanje krava po godinama u SRH

Godina	Privatni	Index	Društveni	Index	Ukupno	Index
1979.	486.867	100	9.923	100	495.990	100
1980.	478.254	98,2	9.623	97,00	487.877	98,4
1981.	443.545	91,1	9.535	96,0	463.069	93,4
1982.	433.511	89,0	9.754	98,3	443.265	89,4
1983.	437.256	89,8	10.069	101,5	447.315	90,2
1984.	427.568	87,8	11.227	113,1	438.795	88,5
1985.	407.566	83,7	12.645	127,4	420.211	84,7
1986.	410.133	84,2	13.102	132,0	423.235	85,3
1987.	392.023	80,6	12.573	126,7	404.596	81,6
1988.	378.091	77,7	12.466	125,6	390.557	78,7
1989.	370.388	76,1	12.285	123,8	382.673	77,1

U navedenom desetogodišnjem razdoblju smanjen je broj krava za 113.317 grla ili za 22,85 %, od čega na privatnom sektoru za 116.479 grla ili 23,83 %, a na društvenom je broj krava povećan za 2.362 grla ili za 23,80 %.

Otkup mlijeka s oba sektora proizvodnje i dinamiku uvoza mlijeka po godinama vidimo iz podataka tabele 2.

Tabela 2 Otkup mlijeka s privatnog i društvenog sektora i uvoz mlijeka u razdoblju 1979-1988. g.

Godina	Privatni	Indeks	Društveni	Indeks	Uvoz	Indeks	u mil. litara	
							Ukupno	Indeks
1979.	397,6	100	79,1	100	-	-	476,7	100
1980.	413	103,9	56	70,7	2	100	471	98,8
1981.	382,7	96,3	73,8	93,3	5,5	275	462	96,9
1982.	354,3	89,1	85	107,4	7	350	446,3	93,6
1983.	356,8	89,7	93,8	118,6	6,8	340	457,4	95,9
1984.	363	91,3	94,8	119,8	5,2	260	463	97,1
1985.	374	94,0	91	115,0	8	400	473	99,2
1986.	358	90,0	86	108,7	13	650	457	95,9
1987.	328	82,5	96	121,3	15	750	439	92,1
1988.	346	87,0	92	116,3	29	1450	467	98,0

Prema podacima udruženja mljekarskih radnika Hrvatske (3)

Otkupljene količine mlijeka su manje na privatnom sektoru u navedenom razdoblju

za 51,6 miliona litara ili za 13%, a na društvenom su porasle za 12,9 miliona ili za 16,5%. Kao što je vidljivo 1979. godine nismo uvezili mlijeko da bi 1988. g. uvezli 29 miliona litara.

Ukupne pak količine otkupljenog i uvezenog mlijeka za navedeno razdoblje smanjene su za 9,7 miliona ili za 2,04%, pa je jasno da i potrošnja mlijeka opada.

Smanjenje otkupa mlijeka na privatnom sektoru nije tako drastično u odnosu na smanjenje broja krava na tom sektoru, što je rezultat bolje organizacije otkupa, organizacije robne proizvodnje i boljeg korištenja genetskog potencijala grla.

Cijena mlijeka, posebno na privatnom sektoru nije stimulativno djelovala na proizvođače, pa se postavlja opravdani zahtjev da otkupna cijena bude 50% od maloprodajne.

U 1988. godini cijene mlijeka su iznosile konv. din.:

- prosječna cijena 0,0534 dinara
- cijena za društveni sektor 0,0556 dinara
- cijena za društveni sektor u čijem su sastavu mljekare 0,0540 dinara
- cijena za privatni sektor 0,0491 dinara
- cijena za mlijeko iz uvoza 0,0602 dinara

Cijena mlijeka iz uvoza bila je veća za 0,011 od cijene što je plaćena individualnim proizvođačima. Ako se uvaži činjenica da je u cijeni mlijeka za individualne proizvođače uključena i cijena prijevoza, pitanje je koliko su proizvođači stvarno dobili?

Prosječna cijena kod pojedinih mljekara kretala se od 0,0445 - 0,0630 dinara.

Mlijeko otkupljeno od farmi koje su u sastavu mljekara skuplje je od privatnoga za 10% a od drugih društvenih farmi za 13,2%, a uvezeno za 22,60%.

U 1988. godini uvezene su i slijedeće količine mliječnih proizvoda:

- sirevi 3.829 t
- maslac 1.228 t
- mlijeko u prahu 1.504 t

Ukupno: 6.561 t, što u ekvivalentu iznosi 48,8 miliona litara mlijeka, ili je ukupno uvezeno 77,8 miliona litara mlijeka, što je manje za svega 14,2 miliona od količine otkupljenog mlijeka iz društvenog sektora.

III/ RJEŠAVANJE PROBLEMA

Uporedo s kreditiranjem stočarskog kompleksa 65-tih godina, kada je također vršen uvoz mlijeka, uvedena je premija za mlijeko i za privatni sektor. U većem broju općina organizirani su fondovi za unapređivanje stočarstva. U kreditiranje su uključene i banke. Na nivou Republike formiran je i Samoupravni fond za unapređivanje stočarstva Hrvatske. U kreditiranje su uključene i pojedine mljekare („Zdenka“, V. Zdenci, „Sirela“, Bjelovar, „Dukat“, Zagreb, „Vindija“, Varaždin, „KIM“, Karlovac i druge).

Krediti su odobravani za adaptaciju i opremanje stajskih kapaciteta za proizvodnju mlijeka i uzgoj rasplodnog podmlatka, izgradnju silosa za spremanje stočne hrane, kao i potrebnu mehanizaciju. Kreditirana je i izgradnja i opremanje mjesta za otkup mlijeka. U kreditiranje su uključeni i organizatori otkupa mlijeka, kao i proizvođači mlijeka.

Iz općinskih fondova proizvođačima su dodjeljivane premije naročito za uzgoj

rasplodnih junica. Vlastita ženska telad priznavana je kao učešće kod dobivanja kredita za nabavu rasplodnih junica i krava.

Sve je to utjecalo na promet rasplodnih grla i organiziranje sajмова, koji su održavani u svim većim uzgojnim centrima. U prometu je godišnje bilo i po nekoliko tisuća rasplodnih goveda za potrebe RH i ostalih dijelova Jugoslavije. Stalno je povećavan broj robnih proizvođača s 5-10-20 i više krava. Pojedini proizvođači isporučivali su od 10-100.000 litara, a neki i do 200.000 litara mlijeka godišnje. Takvim proizvođačima na posebno organiziranim zborovanjima dodjeljivane su stimulativne premije. Organizirane su u pojedinim regijama stočarske izložbe. U pojedinim godinama bilo je i po 10-12 takvih izložbi. Bile su i u izvjesnoj mjeri stimulativne cijene za proizvođače. Načinjen je program gojidbene izgradnje u govedarstvu Hrvatske, kojim je pored ostalog organizirano progeno testiranje i uzgoj rasplodnih bikova u testnoj stanici u Varaždinu, za potrebe centara za umjetno osjemenjivanje i prirodni pripust za zemaljski uzgoj.

Uzgojno selekcijskim radom uzgojeno je u pojedinim ciklusima preko 300 bikovskih majki za uzgoj rasplodnih bikova. Prestala je potreba uvoza rasplodnih bikova za centre za UO i zemaljski uzgoj. Rasplodni bikovi na aukcijama prodavani su i u druge krajeve Jugoslavije.

Tako organiziranim i sinhroniziranim radom, premiranjem i kreditiranjem postignuta je „dovoljna“ proizvodnja, pa su 1978. i 1979. g. pojedine mljekare obustavljale subotom i nedjeljom otkup mlijeka na štetu proizvođača.

Postignut je sporazum da se to ne odnosi na robne proizvođače mlijeka. Bila je to u izvjesnoj mjeri „hiperprodukcija“ mlijeka. Tada nije trebalo uvoziti mlijeko, niti preradevine. Ali nisu tada djelovale niti materijalne rezerve da otkupe višak mlijeka, odnosno preradevina od mlijeka. Rezultat: proizvođači smanjuju broj rasplodnih grla. Brojno stanje na žalost od tada do 1990. g. nije se prestalo smanjivati.

Formiranjem Agroindustrijske zajednice (AGRIZ) 1967. g. unijelo je među stočare mnogo optimizma. Došlo je do spajanja državnog kapitala sa sredstvima „Kanona“, kao i sredstava ustupljenog dijela (50%) poreza na dohodak organizacija agrokompleksa. Od 1981 - 1985. g. privreda Hrvatske izdvaja za razvoj proizvodnje mesa, mlijeka, jaja i ribe 0,3% dohotka. Od 1986. g. - 1991. g. izdvaja se 0,7% dohotka.

Korištenje sredstava AGRIZ 1986 - 1990. g. je prema podacima Zadružnog saveza Hrvatske (5) bilo slijedeće:

Društveni sektor 63,9%

Privatni sektor 36,1%

Ako se podaci o raspoređenim sredstvima usporede s podacima o zemljišnim površinama koje su cca 80% u vlasništvu privatnih proizvođača, stočni fond preko 80%, a u broju krava čak 96,80%, očigledno je da se nije vodilo računa o proporciji ulaganja u govedarstvu, ovisno o sektoru proizvodnje. Povoljniji je odnos kreditiranja u izvozne programe, kao i preradbene kapacitete - prehrambenu industriju.

Ulaganja u izgradnju kapaciteta za tov goveda vjerojatno nisu bila potrebna ili neophodna, kad se i postojeći kapaciteti nedovoljno koriste, posebno na privatnom sektoru.

Vjerojatno nisu bile opravdane investicije u periodu od 1981 - 1985. godine ni u 13 novih farmi sa 7.700 stajališta za proizvodnju mlijeka na društvenom sektoru koji se

iskorištavaju sa 67,6% (u rasponu od 29,1-91,6%) kapaciteta. U tom periodu povećan je stvarno broj krava na društvenom sektoru za svega 2.362 grla. Ovim kreditiranjem društveni sektor je trebao s novim kapacitetima imati 17.623 krave, a u 1989. g. imade manje za 5.338 grla (zajedno u starim i novim kapacitetima).

Ekonomski proizvodnja mlijeka ne opravdava navedenu investiciju. Prosječna proizvodnja od 5.727 po kravi se koristi sa 74% u odnosu na nasljednu osnovu za proizvodnju mlijeka HF krava (od 3.813 - 6.475 kg) prema podacima Uremovića i sur. (4), što je nedovoljno za ostvarivanje ekonomične proizvodnje. Osim toga zna se da su sve društvene mliječne farme nerentabilne, pa se neće moći održati, dok se privatne bezuvjetno moraju održati, odnosno proširiti.

Iz prednjeg proizlazi da ne bi trebalo doći u pitanje daljnje izdvajanje 0,7% dohotka privredne Hrvatske (ako ne i više), i subvencije za govedarstvo (premije za rasplodna grla). To rade i industrijski najnaprednije zemlje u svijetu i Evropi.

To se uostalom radi i u susjednoj Sloveniji. Od 1% dohotka privrede Slovenije između ostaloga dodjeljuju se krediti za izgradnju privantih farmi za proizvodnju mlijeka s preko 15 krava u čemu je bespovratni kredit od 25% investicija.

Uz vlastito učešće u koje je uključen vlastiti rad i dio građevinskog materijala može se izgraditi 50% ukupne investicije. Za takve investicije još se dodjeljuje 25% kredita s povoljnim kamatama i dužim rokom otplate.

Za nabavu rasplodnih grla dodjeljuje se također bespovratni kredit od 4.000 dinara po grlu. Premije na mlijeko dodjeljuju se za nizinsko područje 0,16, planinsko 0,56 i visinsko 0,80 dinara po litri mlijeka. Posebne premije dodjeljuju se za kvalitetno mlijeko.

Mlijeko s manje od 500.000 bakterija premira se sa 10% a ono s manje od 1.000.000 bakterija za 5% višom cijenom. Cijena mlijeka za proizvođača iznosi 4 dinara.

U proteklom periodu u Sloveniji su povećali broj robnih proizvođača sa 15 na 25 i više krava i nemaju potrebe za uvoz mlijeka, naprotiv imaju pored povećane potrošnje po stanovniku, znatne količine viška mlijeka.

Tako, na nivou Republike iz prikupljenih 1% sredstava financira se „stručna služba za provođenje cjelokupnog programa razvoja poljoprivrede na privatnom sektoru.. U plaćanju takve službe Republika participira sa 1/3, sa 1/3 sudjeluje regija, a sa 1/3 zadruge i druge organizacije. Svakom poljoprivredniku na raspolaganju je takva služba.

Na privatnom sektoru kreditira se pod povoljnim uvjetima mala privreda i seoski turizam.

IV/ ZAKLJUČCI I PRIJEDLOZI

Iz navedenih podataka i analize stanja govedarstva, proizvodnje i otkupa mlijeka u Hrvatskoj možemo zaključiti slijedeće:

U proteklih 10 godina tj. od 1979. do 1989. godine, smanjen je broj krava na individualnom sektoru za 116.479 krava ili za 23,8%, dok je na društvenom sektoru porastao za svega 2.362 grla ili 23,8%.

Proizvodnja i otkup mlijeka u čitavom tom periodu, vezano za smanjenje broja krava, u stalnom je opadanju, a na društvenom sektoru u stagnaciji. Da bi se osigurale i

minimalne potrebe mlijeka za prehranu stanovništva i potrebe turizma, sve više se uvoze mlijeko i mliječni proizvodi.

Dosadašnji sistem unapređivanja govedarstva, posebno proizvodnje mlijeka, kreditiranjem velikih i nerentabilnih farmi na društvenom sektoru nije dao odgovarajuće efekte. Obzirom na visoku zastupljenost u ukupnom brojnom stanju krava na individualnom sektoru i njegov značaj u govedarstvu Hrvatske, odobren je nedovoljan iznos kredita za taj sektor.

Zbog toga čitav sektor i sistem unapređivanja govedarstva, a naročito proizvodnje mlijeka traži temeljitu reviziju i promjenu - traži evropeizaciju naše proizvodnje. U proteklih 10 godina, pa i u čitavom poslijeratnom razdoblju naše stagnacije i nazadovanja stečena su u svijetu, naročito u Zapadnoj Evropi, pogotovu u Holandiji, „svjetskoj učiteljici“, poljoprivrede, pa i kod nas, iskustva, koja treba početi što prije primijeni.

Iz prednjeg proizlazi da je potrebno u organizaciji Saveza poljoprivrednih inženjera i tehničara (SPITH) u suradnji s odgovarajućim znanstvenim ustanovama i pojedincima izraditi novi projekt razvoja govedarstva i proizvodnje mlijeka.

O iznesenim problemima predlažem organizaciju javne rasprave u SPITH-u, čije prijedloge i zaljučke treba uputiti Saboru Hrvatske i njegovim nadležnim organima.

SAŽETAK

U proteklih 10 godina, 1979-1989., smanjen je broj krava na individualnom sektoru Hrvatske za 23,8%.

U tom razdoblju smanjene su količine otkupljenog mlijeka, a u stalnom je porastu uvoz mlijeka i mliječnih preradevina.

Neadekvatno kreditiranje u proteklom razdoblju velikih društvenih farmi uz zapostavljanje kreditiranja individualnih, zahtijeva temeljitu reviziju budućega kreditiranja.

SUMMARY

In the past ten years, from 1979 to 1989, the number of cows in the private sector in Croatia was reduced by 23.8%.

In that period the amounts of milk bought decreased while the imports of milk and dairy products were steadily increasing.

Inadequate credit supplies to large state farms in that period and non-sufficient credits for private farms require a thorough revision of future credit granting.

LITERATURA

1. Jurko D. 1989: Iskustva i efekti poticajnog kreditiranja razvojnih programa AIK-a SRH, Bilten „Poljodobra“, br. 5-6
2. Poljoprivredni centar Hrvatske 1972 - Stočarski selekcijski centar Uzgojno selekcijski rad u stočarstvu Hrvatske - Govedarstvo (Godišnji izvještaj 1979-1989. g.) Stočarski selekcijski centar Hrvatske - Program gojibene izgradnje u govedarstvu SRH „Agronomski glasnik“, 9-10
3. Udruženje mljekarskih radnika SRH - Izvještaj o poslovanju mljekara SRH 1979-1988. g.
4. Uremović Z. i sur. 1989: - Analiza proizvodnje mlijeka u novim društvenim formama u SRH, Bilten „Poljodobra“, 5-6.
5. Zadrugni savez Hrvatske - Odobreni krediti iz sredstava za razvojne programe AIK-a SRH 1989-90.

Adresa autora - *Author's adress:*
Stjepan Brlek, dipl. ing.
41000 Zagreb, Dobri Dol 54